

Момир Никић
ЗЛАТНО СЕМЕ
Српско-санскртска етимологија

Л И Н Г В И С Т И Ч К Е   Е Д И Ц И Ј Е

Едиција ПОПУЛАРНА ЛИНГВИСТИКА

Књига 18

Уредник

Зоран Колунџија

© ИК *Прометей*, Нови Сад, 2022.

Момир Никић

ЗЛАТНО СЕМЕ
СРПСКО-САНСКРТСКА ЕТИМОЛОГИЈА

हिरण्यबीज

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

САДРЖАЈ

Антрополошко-лингвистички огледи	7
Стриц. Стар(ији). Отац. Дед. Ујак.	11
Амазонке	27
Коњ. Кобила. Комоњ. Кинара. Кентаур.	47
Баштина	87
Јабука.	93
Јагње. Јаре. Теле. Прасе.	117
Рука. Шака. Прст	141
Патити. Трпети.	159
Лечити. Видати. Целити	165
Чедо. Чељаде. Човек.	177
Глава. Лобања	199
Ала. Аждаја. Змија. Гуја. Змај.	215
Рат. Оружје. Оруђе	241
Раси. Раса. Рашка. Раша	251
Бугарштица. Бугарити. Бугари	267
Гост. Господ (-ар, -ин). Газда	283
Библиографија	313
Белешка о аутору	339

АНТРОПОЛОШКО-ЛИНГВИСТИЧКИ ОГЛЕДИ

Ови огледи¹ су настали из потребе ревизије досадашњих етимолошких објашњења неких српских и санскртских израза која се показала нужном при раду на *Санскрџско-срџском речнику*.²

Као и у другим етимолошким разматрањима, и овде је у фокусу облик, значење, ѿорекло и развој речи, али из специфичног угла који баца нову светлост на њихову историју (настанак, формалне и семантичке промене, компарација са сродним или географски блиским језицима...). Језик се не развија сам ѿо себи неѿо као део историјској искуствива неке заједнице. Или, како је поучавао Меје: *речник изражава цивилизацију*.³ Као основа кулѿуре⁴ он захтева свестран, холистѿички приступ. И етимологија, као део историјске лингвистике, мора тражити решења у интердисциплинарном кључу (биологије, когнитивне психологије, социологије, семиотике...).

Друга специфичност ових огледа је ослонац на *срџско-санскрџске сродносѿи*. За решавање неких од још неодгонетнутих „етимолошких загонетки“ нашег језика од помоћи нам може бити санскрт са којим српски има много сродности у лексици, фонетици, морфологији, флексијама. Оне су толике и такве да су неки лингвисти закључили да су наш језик и санскрт „негде и једном били један језик“.⁵ То завређује даље разматрање.⁶ У сваком случају, блискости српског и санскрта омогућавају

лакше дешифровање израза у оба језика и упућују на *заједнички извор*, упркос разликама услед накнадног засебног развоја.

Свесни смо да су етимолошка разматрања, како је примећено од стране најбољих лингвиста двадесетог века, у великој мери одмеравање вероватноћа и да нит која је пронађена није увек она која ће нас извести из лавиринта. Али, верујемо да ће понуђена решења, ако ништа друго, подстаћи друге антропологе и лингвисте у захтевном и преко поттрбном послу унапређења наше науке, језика и културе уопште.⁷

Белешке

- ¹ Огледи се наслањају на наше раније радове из *антиројолошке лингвистике* о пореклу, језику, имену Срба, Словена, Скита, Сауромата... (*Језички корени Срба; Порекло Срба, Словена и Скиѿа; Real Scythians...*).
- ² У фонду од 70.000 речи уочили смо преко 5000 сродних. Већину смо сами констатовали, али није мало оних које су раније запажене. Један број захтева додатно верификовање, прихватање или одбацивање, што се није могло обавити у *Речнику* (Cf. М. Никић, *Санскрѿско-срѿски речник*, „Прометеј“, Нови Сад, 2021).
- ³ „Tout vocabulaire exprime une civilisation” (А. Meillet, „Preface”, О. Bloch, W. fon Wartburg, *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Paris, 1964, p. XIII) „Развитак језика иде паралелно са развитком друштвених, економских и политичких прилика једног народа“ (А. Белић, *Периодизација срѿскохрватској језика*, Јужнословенски филолог, XXIII, књ. 1–4, Београд, 1958, с. 3).
- ⁴ Суштина нашег разумевања *кулѿуре* (и *језика*, као њеног саставног дела) иста је као и разумевање *човека*. Човек је *homo creator*. Он је *сѿвара*лац и *сѿвор* своје *кулѿуре*. А језик је њена „кичма“, не просто *инсѿрумент* *оѿишћења* него *деловање*, *обликовање* (мисли, осећања..., вредности, односа, функционисања индивидуе и друштва...). Cf. М. Nikić, *Crealism*, Charleston, SC, 2013.

- ⁵ R. Katičić, *Zajednička prošlost Indijaca i Slavena u svjetlu jezika*, „Jezikoslovni ogledi“, Zagreb, 1971, s. 170.
- ⁶ Ми смо раније констатовали да је српски ближи ведском и преведском него класичном санскрту. У њему је такође очуван један старији слој чији трагови су присутни у пракрту, палију... (Cf. „Увод“, М. Никић, *Санскрџско-срџски речник*, *op. cit.*).
- ⁷ Аутор је имао у виду обухватнији рад о *анџропологишкој линџвистици* и *срџско-санскрџској еџимологији*, али га спречавају ограничења на која не може да утиче.

СТРИЦ. СТАР(ИЈИ). ОТАЦ. ДЕД. УЈАК*

Са формалне тачке гледишта етимологија српског/словенског стриц изгледа једноставна. Пођимо од ведског *strī* ① жена, женско уо̄иш̄и; ② ③ ④ женка (живо̄иш̄и); грам. женски ро; ⑤ -ka = *strī*.

С̄ириц би се добило простим додавањем суфикса -ъс (упореди старословенско *stry-јъ, с̄ири-на, с̄ири-ко, итд.). Из санскртског *strī* је *strāīṇa*, ① а. (ī) женски, женс̄ивен; којим влада жена, ② п. женски све̄и, женски њол; женскос̄и, женска њрирода¹. У ср̄ском „с̄ирина“ означава и својс̄иво (кукавичлук) што одговара разликовању мушко : женско (тј. мужевнос̄и, храброс̄и, херојс̄иво, насупрот феминистичкој њлашљивос̄и).²

С антрополошког становишта, међутим, оваква етимологија је њо̄решна. Изрази сродства код Индоевропљана засновани су на систему који је изразито ња-њрилинеалан а не ма̄ирилинеалан. С̄ириц (очев брат) не би се могао извести из с̄ирина (жена очевог брата). У

---

* 1) санскртска слова су латинизована по IAST (*International Alphabet of Sanskrit Transliteration*); 2) ПИЕ гласови су дати према транслитерацији у два етимолошка речника ПИЕ корена: *Proto-Indo-European Etymological Dictionary*, A Revised Edition of Julius Pokorny's *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch* (revised by S. Starostin & A. Lubotski, 2007); С. Watkins, *The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots*, Boston, 1985. Разлике међу њима су остављене због проверљивости (углавном: *k^w, *g^w, *g^{wh}/*k^u, *g^u, *g^{uh}, *k̄, *ḡ, *g^h/*k', *g', *g^h/*k̄, *ḡ, *g^h/*k̄, *ḡ, *ḡ^h/*k̄, *ḡ, *ḡ^h); 3) За остале језике коришћени су њихови стандарди. Значење симбола: ① = *Pf-veda*; ② = *Jaṭhūr-veda*; ③ = *Aiṅharva-veda*; ④ = епски санскрт; ⑤ = класични санскрт (Cf. М. Никић, *Санскртско-ср̄ски речник*, op. cit.).

прилог томе говори чињеница да су термини сродства по мушкој и женској линији били јасно разликовани. Та подела је присутна у *ст̑арословенском* (*stryjъ – ијъ), *ср̑иском* (стриц – по очевој линији, ујак – по мајчиној), *ірчком* (πάτρως – μήτρως), *лаштинском* (patruus – auunculus), *чешком* (struc – ујес), као и у *ирском*, *данском*, *шведском*... У санскрту постоји слично разликовање: pitṛvya (по очевој линији, < pitṛ) – mātṛka/mātula (по мајчиној линији < mātṛ). Тенденција укидања ове диференцијације је новијег датума³, у источнословенским језицима тек негде од XIV века.

Антрополошки аргумент је превагнуо код етимолога који словенски израз „стриц“ повезују са санскртским термином патрилинеалног система (pitṛ-vya). Први је то учинио Микола⁴ по коме старословенски *stryjъ одговара лат. patruus и стиран. tūiryō, са нултим степеном од *pətér, ptr-. Ту интерпретацију су подржали Веј⁵, Вајан⁶ и други. За Трубачова (као и за Вајана) ова етимологија је „важна као потврда рефлекса *ИЕ* *pətér у словенском (упркос мишљењу А. Мејеа)⁷. Наиме, Меје је тврдио да је стари назив за „отац“ (лат. pater, etc.), „који је један од шире очуваних“ задржан у ирском али не бретонском, док „ни у словенском ни у балтичком од њега није остало ни трага: словенски га је извео од познатог експресивног латинског термина atta“ – оѡац⁸. Сумњу у везу *pətér–*stryjъ изразио је значајан број лингвиста, ујравно са фонетске шачке *ледиишиа* (ѡочев од Миклошича до Брикнера и Покорної... а и Скок ѡо узима само као „смелу ѡреїѡосѡавку“)⁹. *Шѡо* се ѡорекла речи оѡац тиче, мислимо да су и латински и словенски називи из истог

ПНЕ корена (*atta/ḥatta*), од кога су и сродне речи у санскрту, хетитском, грчком, готском...¹⁰

Видимо да се једно тумачење спотиче о *аниројолошки* критеријум а друго о *формални*, фонетски. Објективно посматрано, упало се у ћорсокак у коме се још једном нашло сколастичко етимологизирање које је својевремено критиковано као „језичка гимнастика“ и „жонглирање“ (W. Jones, Haveloc...).

Али, постоји начин да се из ове странпутице изиђе.

У терминима сродства се не могу видети само знаци језичке диференцијације него и социјалне и културне класификације и стратификације, емоционалне и етичке експресије. Тај набој је нарочито изражен код назива за најближе сроднике (*оџац, мајка, браћ, сесџра, сџриц, ујак, дџа...*). Стога је разумљиво да је Меје проблему прилазио са ширег становишта¹¹: „Ако је један термин тако фундаменталан као што је у индоевропском био **r̥ater*, израз који означава главу породице, особу на чијем ауторитету почива сав друштвени поредак, нестао, то је зато што су балтички и словенски вокабулари служили друштву у коме је стара организација поремећена и нису више средства изражавања индо-европске аристократије. Што је, уопште, остало од индо-европског је језик главара. У Индији и у Ирану, у Грчкој и чак у Риму, што се појавило је језик аристократије, више или мање директни наследник моћне и активне индо-европске аристократије која је протегла свој језик по целој Европи и једном делу Азије. Али словенски и балтички језици се знају тек откад је моћ старе аристократије умањена и кад је превладао вокубалар по својој природи народни.“¹²

Размотримо нове могућности:

1. *Сѿар(и)ји*. Овај израз је полисеман, има многе семантичке вредности (*исѿрошен, давнашњи, ѿредак...* итд.) али две су основне: *сѿарији ѿ ѿдинама; виши ѿ сѿаѿиу*. Без сумње, у изразима *сѿриц, ујак, дед...* постоји превага ове *друје* компоненте: *сениорносѿи, ѿримаѿа; ѿошѿовања*.

Грчко $\gamma\epsilon\rho\acute{\alpha}\rho\acute{o}\varsigma$ означава „стар“ и „частан, поштован“. Бенвенист, међутим, сматра да је повезивање $\gamma\epsilon\rho\acute{\alpha}\varsigma$ (обично превођено као *часѿ*) са $\gamma\epsilon\rho\omega\nu$ (*сѿарац*) народна *еѿимологија*. Реч $\gamma\epsilon\rho\acute{\alpha}\varsigma$ означава *наѿраду, дар*, посебно ратни плен, привилегију *краља* и његово право при расподели ратне добити. По њему, не постоји никаква *еѿимолошка* веза ова два израза. „Те схоластичке маштарије су оповргнуте самим тим облицима. Јер, поред $\gamma\epsilon\rho\acute{\alpha}\varsigma$, *ѿривилеѿија*, постоји још једна реч на $-\alpha\varsigma$: $\gamma\eta\rho\acute{\alpha}\varsigma$, *сѿаросѿи* која има вокализам аориста $\xi\gamma\eta\rho\alpha$.“ Морамо разлучити: „или је $\gamma\eta\rho\acute{\alpha}\varsigma$ *сѿаросѿи* облик са старим дугим степеном и не може се закључити да $\gamma\epsilon\rho\acute{\alpha}\varsigma$, *ѿривилеѿија*, потиче из истог корена; или је дуги степен $\gamma\eta\rho\acute{\alpha}\varsigma$, *сѿаросѿи*, посуђен из основе аориста глагола *сѿариѿи* и то је аргумент за раздвајање $\gamma\eta\rho\acute{\alpha}\varsigma$, *сѿаросѿи*, од $\gamma\epsilon\rho\acute{\alpha}\varsigma$, *ѿривилеѿија*. Све то потврђује да се ови термини морају држати одвојено јер међу њима нема никакве везе.“¹³

Неки лексикографи узимају израз $\gamma\epsilon\rho\acute{\alpha}\varsigma$ у значењу „част, награда“¹⁴, „део части, привилегија“¹⁵, „дар части, почасни дар“.¹⁶ Други додају и *ранѿ, моћ, досѿојансѿиво*, у вези са чим и „привилегија“ (како то држи и Бенвенист), уз метафорично значење „почаси“ ($\gamma\epsilon\rho\acute{\alpha}\varsigma$ $\theta\alpha\nu\acute{o}\nu\tau\omega\nu$, *ѿоследња ѿочасѿи мрѿвом*).¹⁷ Већина га повезује са појмом „стар“ и упоређује са ведским *jaras*, „старост“. Сам Бен-

венист прихвата поређење са санскртским изразом али држи да он такође значи само физичко пропадање, старење, али не подразумева појам части.

Укажимо да код многих индоевропских народа постоји веза *сī̄аросī̄и* и *часī̄и*, (*у*)*дела* и *часī̄и*. Чак иако прихватимо да је то само „народна етимологија“ (како тврди Бенвенист) то на самој ствари не мења ништа. Јер током свог развоја речи су биле подложне разним променама не само фонетским него и семантичким. Најизразитији пример је управо санскрт у коме су исти изрази попримали разноврсна значења¹⁸... Не ретко је долазило до семантичког обрта у којима су речи добијале смисао супротан првобитном...¹⁹

И у српском постоји мешање *часī̄и*¹ (*у*-дела, *csl. че-сī̄и*) и *часī̄и*² (поштење, честитост).²⁰ Коначно, мада држи да се старима не дају краљевске почести, Бенвенист не пориче респект према њима: „Извесно, старост је окружена поштовањем; старци чине савет древних, сенат“²¹.

Повезивање *сī̄аросī̄и* са *чашћу*, *пошћивањем*, је квази-универзално. Антрополози су утврдили „распрострањену тенденцију осећања да човек треба да покаже поштовање и третира као друштвено супериорније своје рођаке у генерацији која претходи његовој“.²²

У санскрту постоји више израза за *сī̄ар*, *сī̄аросī̄* (остарио, ороноу, одмаклих година...): ведско *jarā*, *jarāṇā*, „старити, старост“; *jīri*, „старост“, *juāni*, *pāka*, *vārdhya*, *vibhramā*, *sana*, *sthāvīman*... Ипак, „старост“ се најчешће везују с ПИЕ *stā-*: *stə-*, проширено *stāi-*: *stī*, *stāu-* *stāi-*: *stū*²³, „стајати, бити постојан/чврст/јак/снажан...“

Неки етимолози словенско/српско *сїар*, *сїаросї* ослањају на санскртско *sthira*²⁴, *чврсї*, *їврд*, *солидан*, *круї*, *јак*, *креїак*, *неїроменљив*, *їрајан*, *консїаниїан*... За друге је ближе колатерално *sthavira*, (R)ⓐ „широк, чврст, јак, моћан“²⁵. Трећи дају предност синониму (R) *sthūrā*, „велик, јак, снажан, чврст“²⁶. Израз *sthavira* у брахманама означава „стар, древан, частан, поштован“, у будистичком „старији“, у (E) *sthāvira*, *сїаросї* (која код жена почиње у педесетим, код мушкараца у седамдесетим годинама, а завршава се у деведесетим, након чега се користи *varṣīyas*, *осїарио*, *сїар*, *огмакљих їодина*, *сїарац*, али и *уїледна личносї*)... Томе су сродни пракртско/пали *thera*, *thāvāra*, *сїаросї* > *сїар* = *їошїован*; будистичко *sthera*, *id.*

2. *Сїриц*. Овај израз Покорни доводи у везу с ПИЕ *stru-* „сед, стар“ и као еквиваленте наводи староирско *sruith*, „стар“ (*stru-ti-s), старовелшко *strutiū*, „antiquam“, литавско *strūyus*, „седобради“, старословенско *stryjъ*, „*patruus*“, *strynja*, „амита“.²⁷ Ово тумачење, међутим, има своју ограду. Аутор га ограничава „само на келтски и балтословенски“.

Сїриц, очев брат, у нашим родбинским односима патријархалног друштва има истакнуту улогу. Он је у породичној задрузи „други отац“, „млађи отац“, „заменик“ оца који је „старешина дома“, по правилу је и „стари сват“ („домаћин свадбених званица“) у свадбеним обичајима и руководи свим пословима око свадбе. Вук каже да се у српском „стриц“ користи и као хонорифик (израз поштовања, указивања части) при обраћању млађега старијем.²⁸ Слично је у руском/украјинском:

дијалекатски „пријатељски израз за човека средњих година“ – рус. *дядя*, укр. *дядьо, дядько*, „стриц, ујак“.²⁹

Интересантно је да у *Рї-веди* и *Ай̄харва-веди* не постоји специфични израз за *сїриц* (очев брат). За њега се користи назив за *оца*.³⁰

Ипак, постоји израз који одговара нашем и *сїарији* и *сїриц*: *śri* ® *f.* „сјај, слава; раскош; напредак; успех“; ㉞ „благостање, богатство; срећа; висок њоложај/ранї, моћ, величансїво, краљевско достојанство (и њерсонификовано)“; у класичном санскрту: „краљевско знамење (*реїко*); *чесїо* – (= чувен/славан) у именима боїова, људи, *месїа*; *насловима књиїа*; *изразима исїакнуїосїи*, *узвишеносїи*: *некад* за имена особа“. Реч се, примарно, користи као хонорифик, почасни назив за *уїледне особе*. Он подразумева *сїарији/сїарешина*, *часїан*, *їошїован*, и потпуно одговара за старијег рођака (какав је и *очев браїи*), *сїисл.* *stry-(јь/-сь за *сїриц*, односно -на за *сїрина*)³¹.

Исїоријска линївисїика је уївргдила како се ПИЕ кластер сибиланїи + *r, у овом случају *sr, рефлектовао у санскрту и словенским језицима. То се у санскрту појављује као sr (уз редовне промене ś/s у ѕ; s у ś³²), а као *str у прасловенском, германском (готском, енглеском...) ³³, односно r у *Авесїи*, ѕr у хетитском... Х. Андерсен, који је, после Блумфилда такође, указао на ове рефлексе, то сматра резултатом процеса „дифтонгизације“: „У прасловенском и германском r се променило у tr после s, на пример старословенско *сесїра*, готско *swistar* <*swesr-, *сесїра*; старосл. o-strovъ, *осїрво*, старонорд. *straumr*, *сїруја* < *srew.“³⁴

Укратко, санскрџско *śr* одговара *ī*расловенском *str*, а *śrī* је сродно са *stry-* (стры-) > *сїарији/сїарешина, сїариц, сїарина...* све термини који имплицирају не на просто добну *сїаросї*³⁵ него виши породични/социјални *сїа-шус, рани*³⁶ (*часїан, ѿошїован...*).

3. Ујак. Нашем ујак сродни су: хет. *huh̥ḥa-*, „деда“; лат. *avus*, „деда, ујак“ > *avonculus*, „ујак“; гот. *awo*, „баба“; јерм. *haw*, „деда“; стпрус. *awis*, „ујак“; лит. *avūnas, id.*; рус. *уй, вуй*; укр. *вуй*; буг. *вуйчо*; пољ. *wuj*; чеш./словач. *ијес; доњелуж. hujko, id.*

Семантички обрасци латинског и словенских језика су слични. Латинско *avus*, „дед“, није оригинално индицирао сродство него „старијег“ у групи. Али, „значећи *сїарији* који није отац, ова реч, са изведеницама, је била спремна да означи ујак“³⁷ > *avonculus* (< *avus*). Стсл. *дѣдъ* > *дед*, „деда“, рус. *geg*, укр. *gig*, белорус. *gzeg*, буг. *гядо, id.*³⁸, али и рус. *дядя, т.* „брат родитеља – оца или мајке“ (*стриц, ујак*).³⁹

Интересантан је други творбени елемент израза ујак: суфикс *-āk*, свесловенског порекла (*cf.* и буг. *вуйчо*; чеш./словач. *ијес; доњелуж. hujko*), који одговара деминутивном суфиксу *-ъс/ък*, и санскртском придевском суфиксу *-ка* који служи за деминутив, хипокористик, изражавање слабијег квалитета или сличност.⁴⁰ И овде видимо сродност са латинским изразом за ујак – *avonculus* (*avonculus*), деминутив од *avus* (*avus*).

И у санскрту је могуће наћи сличну реч. Али, ту постоји тешкоћа. У најранијим санскртским текстовима (ведским) не постоји израз за ујак. Стриктно говорећи, само се једном у *Jaṭhura-vegu* (у *Maitrayani saṃhitā*) помиње

māturbhrātā, „мајчин брат“, док се *mātula* (опиј. „по мајци“ < *mātr*), „ујак“ и често као израз њошњовања или њрисној обраћања, јавља тек касније (у периоду *sūtra*).⁴¹ У епском санскрту (*Махабхарата*), међутим, он се редовно користи да означи ујака.⁴² У ранијем периоду „женски рођаци нису имали неку важнију улогу у патријархалним институцијама ведског народа“.⁴³

Ипак, било би погрешно закључити да ујак није имао значај у старим друштвима. Његова позиција се да наслутити из ведског *bhrātṛ*, који означава „брата“ у најужем смислу, али и „блиског рођака“, „интимног пријатеља“. Шире значење обухвата и ујака – мајчиног брата (*māturbhrātā*). Израз *bhrātṛ* је највероватније од корена *bhr̥*, (Ṛ) „држати, подржавати, одржавати, неговати, хранити...“ Од њега је и *bhartṛ*, *m.* (Ṛ) „чувар, заштитник, водитељ, хранитељ...“, *bhartṛī*, *f.* (Ṛ) „заштитница, хранитељица, мајка...“

У ведској литератури брат игра значајну улогу њодришке и зашњише сестре, посебно у одсуству оца.⁴⁴ И другде је у класичном добу ујак имао позицију њодришке, водича, учишеља (лова, ратовања, моралних стандарда, верских обреда...), медијатора и животног идеала. Та улога задржала се још у историјско доба а запажена је и код староседелаца у разним подручјима савременог света.⁴⁵ Неки лингвисти су је држали остатком негдашњег матријархата⁴⁶ који је (с обзиром на разлике у породичним односима и другачији положај жена), везиван често за Словене, па и за Србе.⁴⁷ Многа тумачења указују на распрострањеност *авункулаша* али оспоравају *мајријархалну осјавишину*.⁴⁸

Тумачи се да су у авункулату исту позицију имали *оџац* и *браћ* по мајчиној линији. Али, разликују се положај и улога *оца* и *дега* по очевој линији, од *деге* и *ујака* по мајчиној лози. Док очев *оџац* има улогу *сџарашеља* у формалном смислу, дотле је улога мајчиног оца и *ујака* неформална, више *менијорска* и *емоционална*.⁴⁹ У патрилинеалном друштву сва власт, (аутократски) ауторитет постоји код оца док мајчин брат има позицију „пријатељског саветника“.⁵⁰ Тиме се у другом светлу приказује и однос *avus* > *avonculus*. Израз *avus* је *gega*⁵¹ док је *avonculus* мајчин *браћ*. „Све док је био жив деда је био глава породице, напросто *оџац* и имао је ауторитет оца, али само у односу на своју децу. Својим унуцима он није био отац.“ Према унуцима доминира однос „љубазности, нежности и попустљивости“. Такав је и однос *ујака*, мајчиног брата који је сестрићу ближи и по узрасту. То објашњава деривацију *avonculus* од *avus*, као „нека врста деде, другог деде“.⁵² Ујак је, у ствари, сурогат оца, али без очинског ауторитета, са више афективности и слободе.⁵³

У семантичком погледу ПИЕ изразу *аџос („деда“) и псл. *ијь, „мајчин брат“ (који се сматра *јо*-деривативом < *аџос, „деда“), одговарају: *āryaka*, „*gega*“ (*Махабхараша*), „частан, поштован“ (*Рамајана*); пали *аууака* (< *аууа*, „поштован, достојан“), „деда“; пракрт. *ајјага*, „деда“, т. „частан/поштован човек“.⁵⁴ То све је у непосредној вези с *агуа*, ® „љубазан, наклоњен; привржен, одан, драг“; „старији“ (ŚB 10.41.17); *āгуа*, „веома цењен, угледан, честит, веран; пријатељ“; „претпостављени/надређени, духовно напреднији“...